

Advies Archeologische Monumentenzorg 2022 – nr. 125

Beoordeling van een archeologisch rapport

Bevoegd gezag: Gemeente Deurne
Mevr. E. Leenheer
Postbus 3
5750 AA Deurne

Datum: 7-6-2022

Project: *De Groene Heerlijkheid Deurne, gemeente Deurne. Een archeologisch bureauonderzoek (BO) (EARTH Integrated Archaeology Rapporten 196), auteurs: T. Vanderhoeven, J. de Moor & T. Bazuin-Zwart conceptversie oktober 2021*

Van: Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant (ODZOB)
Wal 28, Postbus 8035, 5601 KA Eindhoven
Mevr. drs. Ria Berkvens
E-mail: R.Berkvens@odzob.nl
Tel. 088-3690638

Inleiding

In opdracht van Boot Organiserend Ingenieursburo BV is door EARTH Integrated Archaeology in in augustus en september 2021 een archeologische bureaustudie verricht naar het plangebied De Groene Heerlijkheid te Deurne. Het plangebied is momenteel in gebruik als bedrijventerrein met enkele verharde wegen, parkeerterreinen, tankstations en bedrijven en doet daarnaast dienst als woonwijk: met huizen, tuinen en erven. Het gebied zal worden herontwikkeld tot nieuwe woonwijk, De Groene Heerlijkheid, met daarin huizen, bergingen, parkeerplaatsen, nieuwe infrastructuur (waaronder wegen) en wadi's voor waterberging. Het rapport geeft geen nadere bijzonderheden over de horizontale en verticale omvang van deze werkzaamheden, behalve dat ze tot in de C-horizont zullen reiken.

Het plangebied ligt volgens de vigerende gemeentelijke archeologische beleidskaart uit 2010 in een zone die reeds archeologisch is onderzocht en waarvoor geen archeologische relicten meer te verwachten zijn. Op de nog niet geïmplementeerde beleidskaart uit 2019 heeft het plangebied een hoge archeologische verwachting en twee zones met een historische kern. Vanwege het hoge risico op het aantreffen van archeologische resten is de huidige bureaustudie verricht.

Het doel van het archeologische bureauonderzoek was het opstellen van een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel. Op basis daarvan kan de gemeente in beginsel een beslissing nemen over de behoudenswaardigheid van archeologische binnen het plangebied en eventueel overgaan tot maatregelen voor behoud in situ, het versterken van aanwezige waarden of het veiligstellen van de archeologische informatie door middel van vervolgonderzoek.

Samenvatting van het rapport

Onderzoekskader RO: Bestemmingsplanwijziging
Grootte plangebied: ca. 5 ha
Onderzoekperiode: augustus-september 2021
Opdrachtgever: Boot Organiserend Ingenieursburo BV
Opdrachtnemer: EARTH Integrated Archaeology

Volgens de geologische kaart dagzoomt in het plangebied een pakket dekzand dat dunner is dan 2 m. Dit pakket rust op (fijnzandig) leem dat tot de Formatie van Eindhoven behoort en lokaal Brabantse leem wordt genoemd. Zowel op de geomorfologische als bodemkundige kaart is de onderzoekslocatie niet gekarteerd vanwege de ligging in de bebouwde kom. Het Actueel Hoogtebestand Nederland laat de (voormalige) bebouwing goed zien, ofschoon aanwijzingen voor grootschalige afgravingen, zoals die direct ten westen van het plangebied, niet zichtbaar zijn. Het plangebied blijkt relatief hooggelegen te zijn (dekzandrug), met ten Z een breed beekdal en ten N eveneens een iets lager gelegen gebied.

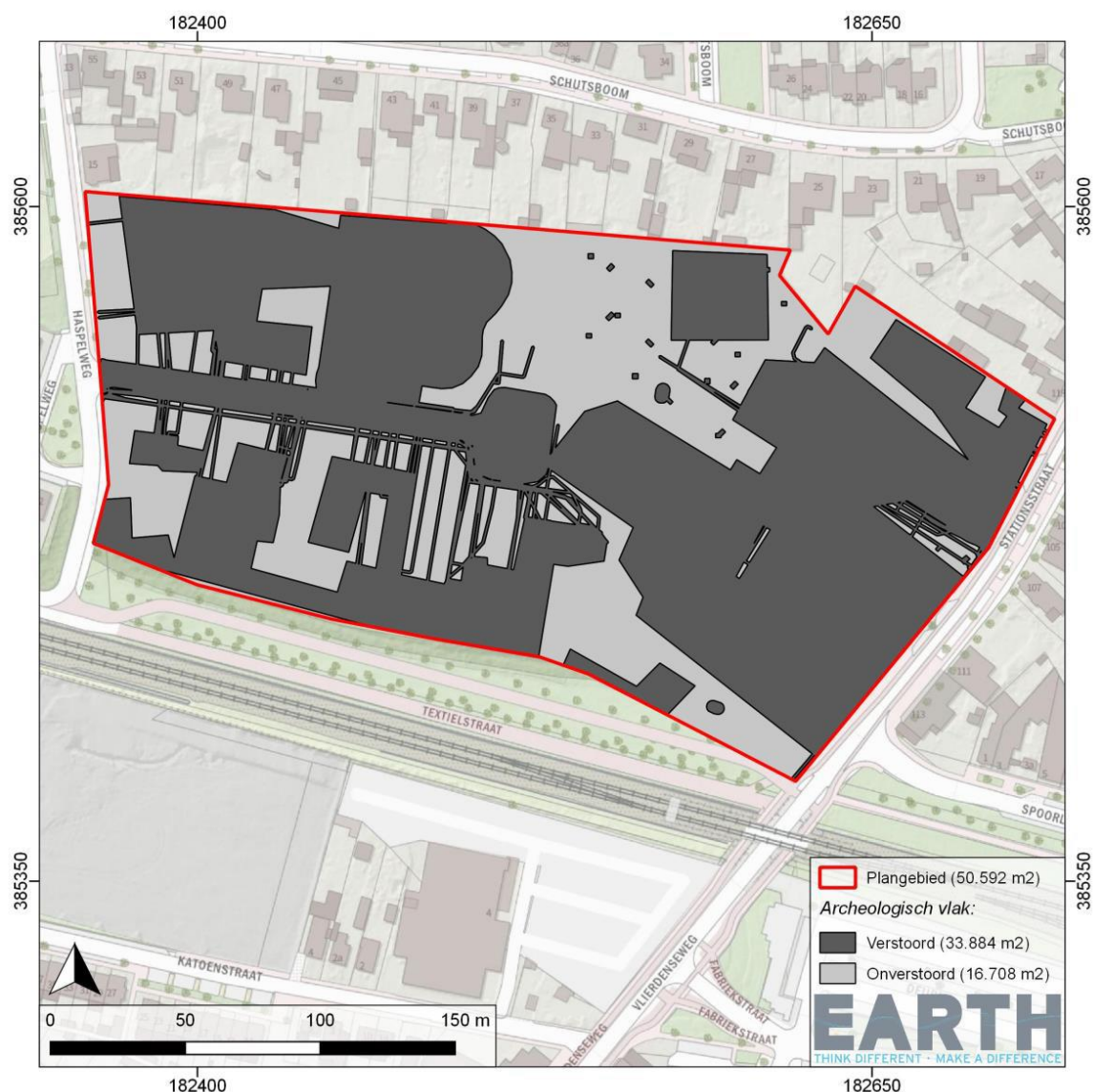
Het plangebied is tot dusver niet aan archeologisch (veld)onderzoek onderworpen. Evenmin zijn voor dit terrein vondstmeldingen bekend. In de omgeving zijn twee grondsporen uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe Tijd en een urnenveld uit de Vroege IJzertijd ontdekt. Het rapport wijst voorts op een groot onderzoek dat iets verder dan 500 m ten ZW van het plangebied is uitgevoerd op de Groot Bottelsche Akker. Daarbij zijn elf vindplaatsen uit aan het licht gekomen. Het gaat om (onder meer) bewoningssporen uit de IJzertijd, een Romeinse nederzetting, Middeleeuwse erven en verspreide laatmiddeleeuwse en nieuwetijdse sporen.

Op het kadastrale minuutplan van 1811-1832 is nauwelijks bebouwing binnen het plangebied afgebeeld. Diagonaal, van NO naar ZW, doorkruist op deze kaart een weg het gebied, met ten W van het plangebied de akker Kleine Bottel. Het kaartmateriaal sinds 1882 toont ten Z van het plangebied de spoorlijn van Eindhoven naar Venlo. De bebouwing die sindsdien in het plangebied en omgeving op kaarten te zien is, neemt in de loop van de tijd toe. Daarvan dient in het bijzonder een pand van de in 1896 opgerichte Boerenbond te worden genoemd, die samen met de Boerenleenbank een pand aan de stationsstraat (nr. 122-124) betrok in 1896. Dit pand diende zowel als kantoor als pakhuis en vanuit hier werd het Boerenbond-terrein uitgebreid. De topografische kaart uit 1920 toont de uitbreiding van de bebouwing langs het spoor en de Spoorstraat. In het zuiden van het plangebied staat een gebouw afgebeeld waarin haspelarij W. Swinkels gevestigd was. Na het faillissement van dit bedrijf nam Natex (Nationale Textielfabrieken) dit gebouw over. Het belendende pand is het tramstation, dat verband houdt met de in 1921 geopende tramlijn van Deurne naar Roermond door de Centrale Limburgse Spoorweg Maatschappij. Het tramstation lag achter het toenmalige “hotel Linders”, terwijl naast het station tevens een watertoren stond – die daar was aangelegd om de stoomlocomotief van het noodzakelijke water te voorzien. De tramlijn deed dienst tot in 1931, toen het traject buiten werking is gezet en de rails zijn afgebroken. Het tramstation was daarna dan enige tijd buiten gebruik, maar is in 1953 gekocht door Wim Wasser, eigenaar van “Spako Kookketelfabriek”. In ca. 1970 is het tramstation afgebroken. In de jaren daarop ontwikkelde het plangebied zich als bedrijventerrein, voornamelijk voor Boerenbond Deurne, waarbij een aardappelloods, een weegbrug en weeghuis zijn geplaatst. Vanaf 1940 verdween de NO-ZW gerichte weg door het plangebied geleidelijk. De kaart van 1960 geeft alleen nog het noordelijke deel ervan weer. Samen met een mengvoederfabriek is het fabrieksgebouw op het Boerenbondsterrein in 1954 officieel geopend. Eerstgenoemde is in 1963 vervangen door een nieuwe veevoederfabriek, terwijl in 1970 een nieuw kantoorpand voor de Boerenbond is gebouwd; daartoe is het oude kantoorgebouw afgebroken. In hetzelfde jaar is, zoals gememoreerd, eveneens het tramstation afgebroken, waarschijnlijk samen met de watertoren. Het stuk groen dat op de kaarten uit die periode te zien is, is vanaf 1980 bebouwd. De topografische kaart toont dat in het plangebied zowel een doodlopende weg als een O-W gerichte doorlopende weg is aangelegd. Nadat de productie van Boerenbond was verhuisd naar Helmond, zijn de bedrijfsgebouwen achter het kantoor afgebroken. In de volgende jaren kreeg het terrein zijn huidige functie als bedrijventerrein voor verscheidene bedrijven.

Vanwege de aanleg en sloop van gebouwen binnen het plangebied is de bodem verstoord. De meeste van deze gebouwen blijken gefundeerd te zijn tot 0,8-1 m beneden maaiveld. Daarnaast waren delen van de bebouwing onderkelderde, zoals het Boerenbond-gebouw en zijn ondergrondse brandstoftanks aangelegd. De aanleg van talloze kabels en leidingen heeft tevens de bodem verstoord; het rapport gaat ervan uit dat de verstoringen tot in de C-horizont gaan en dat rond elke kabel ten minste 0,5 m vergraven is. De kabels en leidingen concentreren zich onder de huidige Haspelweg, die van O naar W door het plangebied loopt, en bij de huis- en bedrijfsaansluitingen vanaf deze weg. Het plangebied is door de tankstations vervuild geraakt met onder andere arseen en lood, terwijl tevens asbest op de onderzoekslocatie is geconstateerd. Daarom zijn diverse milieuonderzoeken uitgevoerd, waarbij boringen zijn geplaatst en putjes zijn gegraven, en zijn zones afgegraven ten behoeve van bodemonderzoek of bodemsanering. De afgravingen reikten telkens dieper dan 0,5 m beneden maaiveld, dat wil zeggen tot in de oorspronkelijke bodem (de C-horizont).

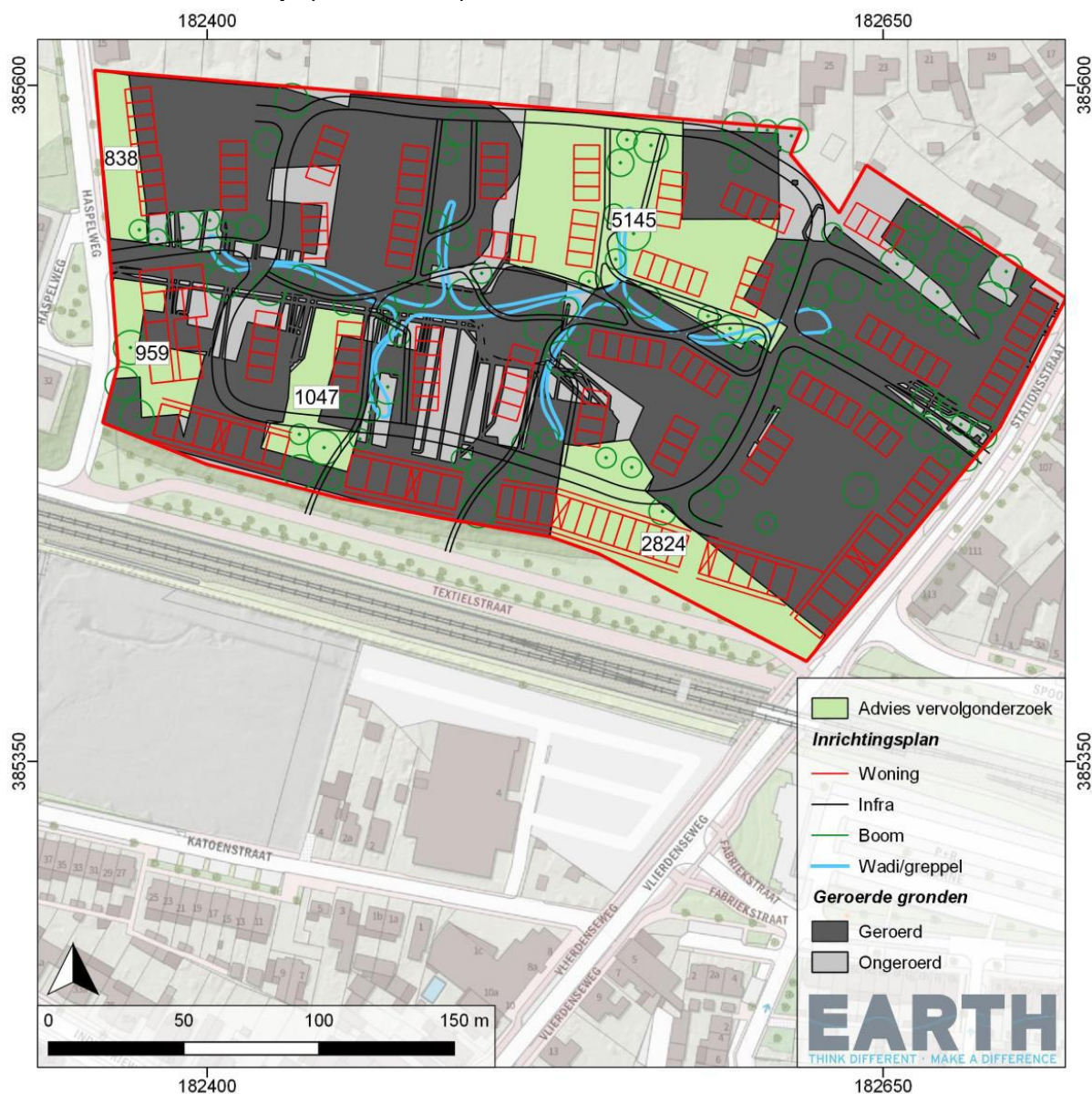
Het gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel op basis van de bureaustudie komt samengevat neer op een hoge verwachting voor de perioden Steentijd-Middeleeuwen en een middelhoge verwachting voor de Nieuwe Tijd. Daarbij wordt ervan uitgegaan dat de vroegste relictten die kunnen worden verwacht laat-paleolithisch zijn. Daarbij wordt aangetekend (p. 55): “De mate waarin nog archeologische resten aanwezig zijn, hangt af van de mate waarin het oorspronkelijke bodemprofiel is afgetopt en opgenomen in het esdek. Archeologische resten zijn te verwachten op de overgang van het bruine esdek naar het onderliggende zand (overgang AC) op ca. 50 cm - maaiveld.” Vanuit deze gedachte is het advies inzake vervolgonderzoek geformuleerd.

Geadviseerd wordt geen nader onderzoek te verrichten in de delen van het plangebied waarvan de diepe verstoring tot in het dekzand door bouw- en sloopwerkzaamheden en de aanleg van kabels en leidingen bekend is dankzij de voorliggende archeologische bureaustudie. Deze verstoorde gedeelten zijn in de onderstaande afbeelding uit het voorliggende rapport aangegeven. Daarnaast luidt het advies zoveel mogelijk grondroerende ingrepen en vergravingen te plannen binnen de reeds verstoorde delen van het plangebied. Dit kan worden gerealiseerd door bepaalde bestemmingen te verschuiven.

Voor de rest van de onderzoekslocatie wordt gesteld dat de kans op een vergelijkbare verstoring als zojuist genoemd groot is. Zo heeft in het centrale noordelijke deel van het plangebied een gronddepot gelegen, met hoogstwaarschijnlijk verstoring van de oorspronkelijke bodem tot gevolg. Ook is de verwachting dat het bouwrijp maken van de kavels voor bewoning ten Z van de Haspelweg heeft geleid tot vergraving van de gehele bodem tot in de C-horizont. Hard bewijs ontbreekt evenwel. Het advies is de delen van het plangebied waarvoor (sterke) verstoring ontbreekt zoveel mogelijk te

ontzien. Mocht dit onmogelijk zijn, dan is het voorstel daar vervolgonderzoek te verrichten. Dit vervolgonderzoek wordt alleen zinvol geacht, indien het om aaneengesloten zones gaat van voldoende oppervlakte.¹ Het onderzoeken van te kleine zones zal niet resulteren in betekenisvolle archeologisch informatie. Vanuit dit perspectief worden vijf zones voor vervolgonderzoek voorgedragen (zie de onderstaande figuur uit het hier besproken rapport). Het voorstel is per zone twee profielputten van 1 x 1 m te graven voor onderzoek naar de mate van intactheid van de bodemopbouw. Bij een verstoring tot diep (0,5 m) in de C-horizont (ca. 1 m onder het huidige maaiveld) kan een zone worden vrijgegeven. In het geval van een geringere verstoring is het advies om vervolgens een proefsleuvenonderzoek uit te voeren, waarbij ca. 7,5% van het (onverstoorde) areaal door middel van proefsleuven wordt onderzocht. In elke proefsleuf dient een boring te worden geplaatst om vast te stellen of er dieper gelegen afzetting uit het Allerød aanwezig zijn, waarin zich resten uit de Oude Steentijd (Paleolithicum) kunnen bevinden.

Beoordeling

Het voorliggende archeologische rapport is redelijk tot goed geschreven en de afbeeldingen zijn van voldoende tot goede kwaliteit. Inhoudelijk kunnen wij ons in de regel vinden in het rapport. Toch hebben wij enkele opmerkingen en vragen, te weten:

¹ Daarbij wordt opgemerkt dat een woonstalhuis normaliter tussen de 10 en 30 m lang is en een historisch erf minstens 40 x 40 m meet. Kennelijk zijn dit de ruimtelijke minimumgrenzen waaraan wordt gedacht.

- Samenvatting: Graag het volgende noemen - indien informatie ten tijde van de bureaustudie niet beschikbaar was dit expliciet vermelden:
 - De grootte van het plangebied.
 - De aard en horizontale en verticale omvang van de voorgenomen bodemingrepen (vgl. paragraaf 1.1 waar deze informatie evenmin wordt genoemd).
 - Het RO-kader waarbinnen het onderzoek is verricht.
- Hoofdstuk 3:
 - Algemeen: Graag in de tekst naar de diverse afbeeldingen verwijzen.
 - Paragraaf 3.1:
 - Het is ons onduidelijk wat de bedoeling van afbeelding 8 is.
 - De datering van de diverse chronozones is niet overeenkomstig de meest recente inzichten. Zo wordt het einde van de Jonge Dryas en daarmee het begin van het Holoceen rond 9.700 v.Chr. gedateerd (dus ca. 11.700 en niet 10.000 jaar geleden).
 - Paragraaf 3.2:
 - Een AHN-kaart opnemen met daarop geplot het plangebied.
 - Aangeven bij welke beek het brede beekdal ten Z van het onderzoekgebied behoort.
 - P. 24: Gesteld wordt “Daarnaast dient op basis van het uitgevoerde onderzoek rekening te worden gehouden met afgedekte bodems uit het Allerød waarin resten van bewoning uit de Oude Steentijd (het Paleolithicum) aanwezig kunnen zijn.” Wij willen hierbij de volgende kanttekeningen plaatsen:
 - Wat wordt precies bedoeld met “uitgevoerde onderzoek”?
 - De opmerking over een Allerød-bodem met eventuele archeologische resten hoort o.i. thuis in het gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel.
 - Naar onze mening moet niet specifiek de nadruk worden gelegd op een Allerød-bodem met eventueel archeologische resten, maar moet meer algemeen rekening worden gehouden met dekzandstratigrafie (met eventueel één of meer paleosols, waaronder een Allerød-bodem) met daarin verschillende archeologische niveaus.
 - Paragraaf 4.2:
 - Expliciet aangeven dat in het plangebied nog niet eerder archeologisch (veld)onderzoek heeft plaatsgevonden.
 - Blijkens de tekst op p. 32 bevat tabel 2 onderzoeksmeldingen die juist **buiten** het onderzoeksgebied zijn gelegen. In het bijschrift van deze tabel staat echter dat het gaat om onderzoeksmeldingen **binnen** plan- en onderzoeksgebied.
 - Paragraaf 4.3:
 - Graag iets meer aandacht voor het grondgebruik anders dan “wonen” en “bebouwing”
 - In de tekst duidelijker aangeven welke gebouwen binnen of buiten het plangebied waren gelegen.
- Hoofdstuk 5:
 - Expliciet aangeven wat de verwachting is ten aanzien van Vroeg- en Midden-Paleolithicum.
 - P. 53: Gesteld wordt “Op basis van het uitgevoerde onderzoek dient tevens rekening te worden gehouden met dieper gelegen afgedekte bodems uit het Allerød waarin resten van bewoning uit de Oude Steentijd (Paleolithicum) aanwezig kunnen zijn.” En hoe is het met andere laat-glaciale paleosols (zie onze eerdere opmerking)?
 - Hoofdstuk 6: Gesteld wordt “In elke proefsleuf dient een boring te worden geplaatst om vast te stellen of er dieper gelegen afzetting uit het Allerød aanwezig zijn, waarin zich resten uit de Oude Steentijd (Paleolithicum) kunnen bevinden.” Wij willen hierbij opmerken dat het gaat om de aanwezigheid van elke laat-glaciale paleosol (zie eerder). Verder rijst bij ons de vraag wat er moet gebeuren als een dergelijke paleosol wordt waargenomen.

Ons verzoek is het bovenstaande commentaar zo spoedig mogelijk te verwerken en een herziene versie ter goedkeuring aan het bevoegd gezag voor te leggen.

In het archeologische advies kunnen wij ons deels vinden (zie onder).

Selectieadvies

Het onderhavige rapport maakt op overtuigende wijze duidelijk dat het plangebied Deurne-De Groene Heerlijkheid deels verstoord is in recente tijden. Van een ander deel van het plangebied bestaat ongewisheid over de mate van bodemverstoring. Omdat de archeologische verwachting voor het plangebied in beginsel hoog (Steentijd tot en met Middeleeuwen) tot middelhoog (Nieuwe Tijd) is, adviseren wij een archeologisch vervolgonderzoek in de hierboven aangegeven zones. Dit onderzoek is zowel bedoeld om de mate van bodemintactheid als de eventuele aanwezigheid van archeologische resten beter in kaart te brengen. Het voorstel is per zone twee profielputten van 1 x 1 m te graven voor onderzoek naar de mate van intactheid van de bodemopbouw. Bij een verstoring tot diep (0,5 m) in de C-horizont (ca. 1 m onder het huidige maaiveld) kan een zone worden vrijgegeven. In het geval van een geringere verstoring is het advies om vervolgens een proefsleuvenonderzoek uit te voeren, waarbij ca. 7,5% van het (onverstoorde) areaal door middel van proefsleuven wordt onderzocht. In elke proefsleuf dient een boring te worden geplaatst om vast te stellen of er dieper gelegen afzetting uit het Allerød aanwezig zijn, waarin zich resten uit de Oude Steentijd (Paleolithicum) kunnen bevinden. Met bovenstaand aanbevelingen onderschrijven wij het advies van de rapporteurs.

Het vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven dient plaats te vinden aan de hand van een door het bevoegd gezag goedgekeurd programma van eisen en uitgevoerd te worden door een archeologisch bedrijf bevoegd tot het uitvoeren van archeologische opgravingen. In dit Programma van Eisen (PvE) staan het onderzoeksgebied, het doel, de vraagstelling en de uitvoeringswijze van het archeologisch veldonderzoek en specialistisch onderzoek verwoord, alsook de randvoorwaarden van het onderzoek.

Op basis van de uitkomsten van dit proefsleuvenonderzoek beslist de gemeente of de archeologische waarden in voldoende mate zijn vastgesteld. Pas dan kan door de gemeente Deurne besloten worden hoe verder om te gaan met de mogelijk aanwezige archeologische waarden: behoud in situ, planaanpassing, vrijgave of opgraven, en of er nadere regels en voorschriften aan het bestemmingsplan en de omgevingsvergunning gekoppeld moeten worden ter bescherming van de mogelijk aanwezige archeologische waarden.